

Přejít na druhou stranu, ještě zaživa

Rozhovor B. S. s D. Ž. Borem

D. Ž. Bor, vyučený zahradník, potom „synek“ u vysoké pece, strojník na čistírně plynu, kulisák v divadle, zaučený svářeč, pracovník v reklamě, výtvarník, muž v domácnosti, restaurátor, knihvazač, nakladatel. Publikuje v Logosu, Analogonu a Tvaru, vydal sbírku básní Zadrhlo za hrdlo (Trigon, 1996), dále knihy Abeceda stvoření, (Trigon, 1993), Na prahu vznešena – pokus o poctu císaře Rudolfa II. (Trigon, 1996), Obrazový atlas hermetismu (Trigon, 1992), Napříč říší královského umění (Trigon 1992), Zlatý a železný věk (1992), Dítě andělů; Otokar Březina – život jako dílo (Trigon, 2000), František Antonín hrabě Špork, významný mecenáš barokní kultury v Čechách (Trigon 1999), nyní vydává v nakladatelství Trigon knihu o Gustavu Meyrinkovi pod názvem Bdělost, toť vše!

Tvá kniha o Meyrinkovi opět leží někde na pomezí několika žánrů. Je pro tebe více monografií, beletrií, nebo čím vlastně?

Já bych ji nijak nezařazoval, ona organicky vyrostla do tvaru, v kterém je. Nesnažil jsem se o životopisnou knihu, ani o výklad Meyrinkových povídek a románů z pozic literární kritiky, nic takového. Spíš mě na jeho románech a povídkách zajímá to, co je skryto, nedořečeno. Za ty dva roky, kdy jsem tím žil, jsem toho moc neobjevil, ale to, co jsem našel, bylo pro mě tak závažné, že jsem se rozhodl sdělit to i někomu dalšímu. Čtenářských příznivců (v češtině) má Meyrink už zase dost. V knize *Bdělost, toť vše!* se pokouším osvětlit některá temná místa v jeho románech a povídkách - to, co tam není jasně řečeno, - i když Meyrink mluví dosti jasně. Dole na dně jsou ale věci, o nichž se nezmiňuje, jen je naznačuje. Takže: nevím, jak nazvat to, co jsem napsal, je to prostě knížka o Gustavu Meyrinkovi a o jeho putování k nadsmyslnu (což je terminus technicus, který se objevuje nejméně od 18. století). Je to pokus zachytit něco, co on prožíval jako román. Jeho život je román, myslím si.

Čili Meyrinkův život pomůže vysvětlit jeho dílo?

Určitě. V jeho životě je stále dosti záhadných míst – například důvody, proč se chtěl zastřelit, se nikdy neobjevily v jeho románech, ba ani v autobiografických textech se k nim nevrací. Pro mě bylo velmi důležité projít vším tím, co o něm víme a co sám napsal nebo řekl – třeba ústy některých svých románových postav. On si moc nevymýšlel. Pokud se tedy nemýlím a jsou to skutečně jeho zážitky, mohly by nám napovědět, čím vším žil, když byl v Praze (což byla pro něj životně nejdůležitější doba), jaké měl problémy sám se sebou i s jinými. Objevují se tam také jeho vize (on sám jim říká „magie sugesce“), a ty jsou možná mnohem důležitější než jeho tzv. skutečné zážitky, protože vize byly zápalníčkem, který nakonec přivodil výbuch. Čímž myslím třeba napsání *Golema*. Mimochodem zejména u *Golema* mám dojem, že Meyrink tápe a neví, jak pospojovat své vize tak, aby mu z nich vznikl román, neví, co si s nimi počít, neví, jak by je vysvětlil - a zaplat'pánbůh, díky tomu má ten román v sobě tajemství, i pro autora. V dalších románech už ví, a je mu také (neprávem, řekl bych) vyčítáno, že by se mnohá místa dala z textu vytrhnout a sestavit z nich

přednášku o okultismu nebo o józe - napětí už není takové. Jeho nejkrásnějším a formálně nejčistším románem je však podle mého názoru *Bílý dominikán*, (nikoli *Anděl západního okna*, jak se někdy tvrdí). Tam myslím dosáhl vrcholu, stejně jako v povídce *Mistr Leonhard*.

Jedni zkoumají dílo jako cosi samostatného, s autorem nesouvisejícího, druzí si při výkladu díla autorovou biografií vydatně vypomáhají. Ty však jako bys nejprve za pomoci všech dostupných materiálů (tj. i díla) zkoumal Meyrinkův život, a zároveň s upřesňující se představou, kdo Meyrink byl a co věděl, obhlédáš, co to vlastně napsal...

Spisovatelé většinou píšou něco ze života. Já vím, je hloupé říkat ze života, protože ze života jsou i ty vize. Ale většina spisovatelů – i významných a věhlasných – nezapojuje své vize do literárního textu takovým způsobem jako Meyrink – pěkně celé, od začátku do konce; u nich to někde jen bleskne a šup! všechno se vrátí zpátky do „reality“; u Meyrinka jsou vize s „realitou“ propojeny tak mocně, že jedno bez druhého nemůže být. Meyrink jako by balancoval na ostří nadbdělosti mezi tzv. realitou a tzv. fantastikou, což jsou beztak jen zástupná jména pro něco hlubšího. Hraniční most ostrý jako břitva, po kterém se musí přejít na druhou stranu, to je přesně ono - zření, vize - najednou vidí věci tak jako nikdy nikdo předtím, najednou se tam prostě dostane, na druhou stranu. Proto Meyrink neustále mluví o *té* a *oné* straně, o *tom* a *onom* světě. Teprve ke konci života se mu podařilo na druhou stranu přejít - ještě zaživa. Prošel zdí, jak píše v povídce *Brána u Fénixe*, dostal se na druhou stranu jako celá osobnost, nejen jako myšlenka. Nebyl tam příliš dlouho, ale později, po smrti svého syna Harra, už na druhé straně zůstal.

Důležité je, že Meyrink nepsal žádné fantazie, všechno musel vyzkoušet. Když zjistil, že nějaká věc nefunguje, že je to pomysl, hned ji zavrhl. Byl to člověk, který vyzkoušel všechno. A navíc - jaký autor! Spousta ezoteriků podniká stejnou cestu, ale nepopíše ji, anebo ji popíše, ale ne jako román či povídku. U Meyrinka se ty dvě věci sloučily, myslím, že je to výjimečný zjev v literatuře vůbec. William Blake, Gérard Nerval možná měli také silné vize. Ale zůstávali na vizionářko-básnické pozici, zatímco Meyrink se skutečně snažil zanechat po sobě i stopu ezoterika, který dokáže popsat to, co podniká – podniká pro to, aby mohl napsat román. Dvě vrstvy, o nichž mluvím, v jeho díle neustále fungují a jsou těsně propojeny, což je jev, který jsem zatím u jiného autora neshledal. Tím nechci říct, že Meyrink je lepší nebo horší než ostatní. Je jiný.

Ted' jsme se letmo dotkli jiné hranice – hranice možnosti slov. Popsat mystický zážitek určitě není tak složité jako ho přiblížit, předvést, zprostředkovat někomu druhému. To první umožňuje libovolný slohový útvar – esej třeba, to druhé asi jen krásná literatura (resp. umění vůbec) ve vzácných chvílích. Existuje román zasvěcení v tomto smyslu, anebo tímto románem (hybatelem) může být cokoliv, neboť záleží na připravenosti „čtenáře“?

U Meyrinka dochází k zvláštnímu jevu: on dokáže popsat svou vnitřní zkušenost básnický. Max Brod ho považoval za básníka, který vnesl do literatury své doby něco naprosto nového, za předchůdce expresionistů. Básník – to mi připadá jako příliš silné slovo – ale on ho používá.

Byla literatura Meyrinkovi cílem nebo prostředkem (dopravním - na jeho cestě)?

Neumím u Meyrinka tyto dvě složky oddělit, splývají dohromady. V jeho díle najdeš mnoho fantastických obrazů, které jsou vyloženy básnické. Způsob, jakým uvádí čtenáře do děje, náraz, bez přípravy, je strhující. Nebo jak stupňuje naléhavost sdělení, aniž by je vysvětloval ezotericky. Kdo k nim klíč najde, ten je má. Kdo nenajde, čte text jen jako literaturu... to je, znovu říkám, ojedinělé. Meyrink je nejen předchůdce expresionistů, ale daleko předchází i dnešní autory, pohybující se v podobném území jako on.

Co má Gustav Meyrink společného s dalšími osobnostmi, kterým jsi věnoval pozornost, se Šporkem, s Březinou, Rudolfem II.?

Meyrink se v několika povídkách zmiňuje o Šporkovi. Mluví o něm jako o heretikovi, který byl v jakési tajné společnosti Sat Bhaiů, o nichž jsem se v knížce pokusil podat bližší informace. Hraběte Šporka jsem objevil už v mládí, v čase, kdy jsem bydlel ve Šporkově domě v Choustníkově Hradišti; pak se mi některé věci začaly spojovat. Mnohé podobnosti propojily v mé mysli Meyrinka s Březinou. Magický kruh rukou, který obepíná svět a silným poutem sdružuje určité osobnosti, aniž by se musely znát (to připomíná ideu rosenkruciánství), najdeme jak u Meyrinka, tak u Březiny (ve sbírce *Ruce* je onen magický kruh přesně popsán). Rudolf II., to je další případ neobyčejné osobnosti, pobývajících v Čechách. Rudolfská Praha a židovské ghetto – jsou dvě velká Meyrinkova témata: na jedné straně paláce, portály, zašlá sláva Prahy a znepokojivé vření, vyvrhující na povrch vzpoury a války ve *Valpuržině noci*, a na druhé straně tajuplný prostor židovského ghetta, bída a zločiny v temně vykresleném *Golemovi*. V *Andělu západního okna* se dokonce hlavní postava – John Dee – objevuje na dvoře Rudolfa II. Meyrink byl pevně spojený se starou Prahou a s jejím neviditelným dědictvím. Dokonce, jak sám prozrazuje, se pokoušel pracovat na alchymickém díle. Rudolf II., Špork, Meyrink, Březina – myslím, že víc už tak silných témat nemám.

A co ten čínský císař, o kterém jsi jednou mluvil?

Ano, ten mě zaujal velmi. Čchin Š'chuang Ti patří k mimořádným osobnostem, sdílejícím zvláštní způsob, jak projevovat svou vůli a zároveň ji, protože ve státě vykonával nejvyšší úřad, neomezeně prosazovat. Stejně tak Rudolf II. a v hierarchii o stupeň níže stojící Špork. S Meyrinkem se to mělo jinak. On nemusel nic realizovat „ve skutečnosti“ - kdyby chtěl, mohl by. „*Nevědět nic – moci vše!*“ „*Nic nechít a moci vše!*“ – jak často se k těmto dvěma devízám vracel! U Březiny nacházím něco podobného, také on by býval mohl ještě ledacos jiného, ale jeho založení mu napovídalo, že to dělat nemá. Protože tím by se dostal do sféry doslovnosti, a tajemství by zmizelo. Totéž u Meyrinka. I když se snaží být hodně doslovný, myslím, že ve všech jeho literárních dílech zbývá nejméně ještě jedna vrstva, ke které se moc nemůže, a možná se k ní vůbec nemůže. Tajemství na druhou, na třetí. Už to, jak třeba pracuje s vlastními jmény, mě přesvědčilo, že ví víc, než říká. Stačí mu použít nějaké mluvící nebo zvlášť vybrané jméno, a aniž by řekl, proč je vybral - ačkoli příběh „nahore“ plyne docela strhujícím - člověk se o ně zadrhne, příběh zůstane stranou a my se dostaneme kamsi dovnitř a s údivem staneme před něčím, co jsme nečekali. Člověk si potom říká: opravdu to všechno bylo nebo je to jen náhoda a moje fantazie? A potom čte nějakou jinou povídku a v ní najde doklad, že Meyrink byl vědoucí, že s oním spodním proudem

pracoval jako s něčím, co není určeno pro každého, zcela podle hesla Kam až došel, to tam našel, ano, to je asi nejlepší způsob, jak se k Meyrinkovi vyjadřovat: Každý si v jeho spisech najde to, co hledá, co je ochoten a schopen najít. Řekl bych ale, že nikdo nenajde všechno. Zní to jako velký paján na Meyrinka, ale skutečně nevím o jiném takovém autorovi. Ano, možná snad Apuleius ve *Zlatém oslu*, musel bych opravdu jít až do antiky, kde – jak se mi zdá – lze najít něco podobného. Zkrátka, pokud jde o literaturu tohoto druhu – *Zlatý osel aneb Metamorfózy* a Meyrink mají něco společného. Oba dva autoři hledali mysterium, oba dva autoři byli do mystérií zasvěceni. Nesmějí však o nich psát způsobem otevřeným, ale vždycky jen jinotajně, v obrazech. Vize, které jsou doložitelné u obou, jsou si v něčem strašně podobné.

Mně u některých autorů občas napadá, že oni nemusejí vědět, co píšou, tj. proč a jak se jim určité obrazy nebo symboly dostanou do textů. Oni jsou prostě napojeni na nějaký hlubší zdroj, který máme asi někde všichni společný, a stačí jen nechat ho promlouvat, nezahlušit nějakým svým plácáním...

To je právě ten rozdíl mezi těmito autory a Meyrinkem. Samozřejmě, že se jedná o stejný zdroj, ale Meyrink o něm dobře ví a zná ho. Proto jsem také v souvislosti s Meyrinkem jmenoval Blakea, který tvrdil, že jeho knihy píše „To“, on že je jenom ruka, která všechno zaznamenává. Totéž o sobě prohlašoval Meyrink. Mezi pisateli fantaskních románů a Meyrinkem vidím podobný rozdíl jako mezi spiritistou, který dostává informace, často popletené, mylné, jimž sám příliš nerozumí, a mezi člověkem se změněným stavem vědomí, jenž je absolutně bdělý a ví, co píše; ví, že je napojený dejme tomu na nějaké informační pole, na akašu, na zdroj, odkud věci přicházejí. Někdo zkrátka má jakousi anténku a dokáže ty věci buď nevědomě, anebo naprosto *nadvědomě* popsat. U Meyrinka jde jasně o ten druhý případ, je v nadsmyslnu skoro doma, ke konci života úplně. Srovnatelný případ je třeba Ladislav Klíma. Ti dva se od sebe liší pouze způsobem, jakým se do stavu změněného vědomí dostávají. Zatímco Meyrink tohoto stavu dosahuje koncentrací, jógou a různými magickými technikami, Klíma napíná, ne, přepíná! svůj „myslící sval“ a ve velkých dávkách konzumuje alkohol. Různými cestami se oba dva dostávají k témuž. Oba mají vize. Oba píší romány a povídky. Jeden je filozof, druhý takzvaný okultista.

Významný český hermetik Pierre Lasenic těsně před smrtí prohlásil, že Ladislav Klíma byl v desátém stupni zasvěcení, aniž by o tom věděl. Napsal Klímovi dlouhý dopis, ale bohužel Klíma zemřel asi týden předtím, než se dopis do nemocnice dostal. Jak vidíš, cesty k nadvědomí mohou být velice různé. Na začátku je však vždy magický přístup. Z něho pak lze přejít do černé či bílé magie. Pokud člověk nemá spojení – „psychickou telefonní linku“ – k svému nejvnitřnějšímu Já, dělá černou magii. Teprve když se spojí s nejvnitřnějším Já, jež je společné všem bytostem, lidem, zvířatům, broukům, rostlinám, krystalům či kovům (ať už tomu JÁ říká Praduch nebo Protoplastus, Puruša, to je jedno), ocitne se v oblasti bílé magie. Domnívám se, že tento rozdíl nikdo nepopsal přesněji. Kdo v literatuře nepracuje magicky, je mimo umění. Tak pravil Gustav Meyrink.

Mne docela překvapila věta, kterou napsal Meyrink někomu v dopise, a která praví, že k magii není zapotřebí vysoké morálky, alespoň prý zpočátku.

Ano, to píše v dopise o Crowleym. Píše, že na počátku je startovací dráha jen jedna a přístup k ní je univerzální jak pro černou, tak i bílou magii, znovu to opakuji.

Co si mám představit pod tou „morálkou“?

To jsou jen slova. Když řekneš *memorálnost* a *morálka*, tak morálka tam v obou případech někde je, pouze s opačným znaménkem. Morálka, to jsou *móresy*, zvyky. Je to vnitřní ustrojení, které si člověk buduje sám v sobě. A jakmile se odchýlí k těm „z levé ruky“, hned je v očích všech zhýralec, nemrava, nemorální bestie. Pokaždé je však přítomná magie, pořád jde o magický přístup. Člověka od zvířete odděluje uzoučká hranice, která probíhá středem lidstva. Hodně hlubocí autoři říkají, že naprosto nemorální člověk je stejně vzácný jako světec, jedněch i druhých je za tisíc let jen pár, a obojí jsou mimo konvenční morálku. Samozřejmě že existuje morálka, která nemusí být *jen* konvenční, křesťan v době baroka byl určitě hluboce přesvědčený, že má smysl dodržovat katolické zásady; později křesťanskou morálkou různé proudy všelijak otřásaly, ale to je případ zcela běžný u všech velkých náboženství. Meyrink se trvale přiklonil k nějakému náboženství nedokázal; z evangelické církve, přisouzené mu křtem, později vystoupil. Považoval se za buddhistu severního směru – a buddhismus žádné náboženství nevyznává. Každé náboženské hnutí předpokládá dobře fungující církev, propracovanou církevní hierarchii, úzus, jak žít, jak ho porušovat a jak být zase omilostněn. Einstein v pozdním věku prohlašoval, že jestli něco na světě odpovídá jeho založení, je buddhismus. Všechno ostatní jsou kluby, které mají svá pravidla a jsou nesmiřitelné k jiným klubům. Přitom nejde o nic jiného, než být v míru se svým Já, což je ale nepředstavitelně těžké. Tam už totiž neexistuje ani tolerance, která je svou podstatou výměnný obchod: ty mi dáš něco a já ti dám za to něco jiného, tam, v naprostém míru, existuje cosi daleko hlubšího: vědomí, že všechny bytosti jsou Jedno. Jedno v mnoha různých podobách. Krásně o tom píše Meyrink svému pražskému příteli, nakladateli Oldřichu Neubertovi. Za nečekanou možnost prostudovat Meyrinkovy dosud nikdy nepublikované dopisy a zveřejnit je vděčím příteli Milanu Calábkovi. Do značné míry mi umožnily doplnit a opravit mnohé biografické údaje a dotvořit Meyrinkův myšlenkový profil z jeho posledních let.

Když Meyrink umíral, možná ještě nedosáhl vytčeného cíle, ale byl mu velmi blízko. Smrt ho, možná, do cíle postrčila a on se ocitl „u Světla“; zažil něco nepředstavitelně krásného, co už nám nemohl popsat. Cestu k Světlu však popsal velice přesně.

V pozůstalosti, která je uložena v Bavorské státní knihovně v oddělení rukopisů a vzácných tisků, se nacházejí náčrty k dvěma knihám, v nichž chtěl Meyrink podat klíč k svému dílu i k sobě samému. Rozhodl se nerozporně vysvětlit, co je to *já* – a co *JÁ*, společné všem stvořením. První, pravděpodobně nedokončený utobiografický text dostal jméno *Proměna krve*, druhý (nedopsaný román, podle rozvrhu kapitol připomínající Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*, ovšem v Meyrinkově pojetí) se měl jmenovat *Dům alchymistův*. Je dobře, že obě knihy způsaly torzem, že zbylo něco nedořečeného. Aspoň máme o čem přemýšlet.

Tvar 2/2003